

*In archief
ingevoerd.*

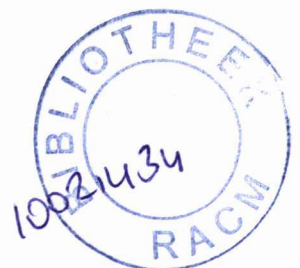
RAAP-RAPPORT 386

Plangebied Buitenpost-Mûnewyk

Gemeente Achtkarspelen

Verkennd archeologisch onderzoek

[Faint, illegible text, possibly a stamp or bleed-through]

RAAP-RAPPORT 386

Plangebied Buitenpost-Mûnewyk

Gemeente Achtkarspelen

Verkennend archeologisch onderzoek

Colofon

Opdrachtgever: gemeente Achtkarspelen

Project: Plangebied Buitenpost-Mûnewyk

Titel: Plangebied Buitenpost-Mûnewyk, gemeente Achtkarspelen; verkennend archeologisch onderzoek

Status: eindversie

Datum: september 1998

Auteur: drs. P.S.G. Asmussen

Bestandsnaam: L:\QXPress\BUIIT\ra386-BU.qxd

Projectcode: BUIT

Projectleider: drs. P.S.G. Asmussen

Projectmedewerkers: drs. H.W. Veenstra & J. Hoeksma

Autorisatie:

drs. H.C.J. Visscher

ISSN: 0925-6229

RAAP Archeologisch Adviesbureau

telefoon: 020-463 4848

Zeeburgerdijk 54

telefax: 020-463 4949

1094 AE Amsterdam

E-mail: raap@raap.nl

Postbus 1347

1000 BH Amsterdam

© RAAP Archeologisch Adviesbureau, 1998

Archeologisch adviesbureau RAAP aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

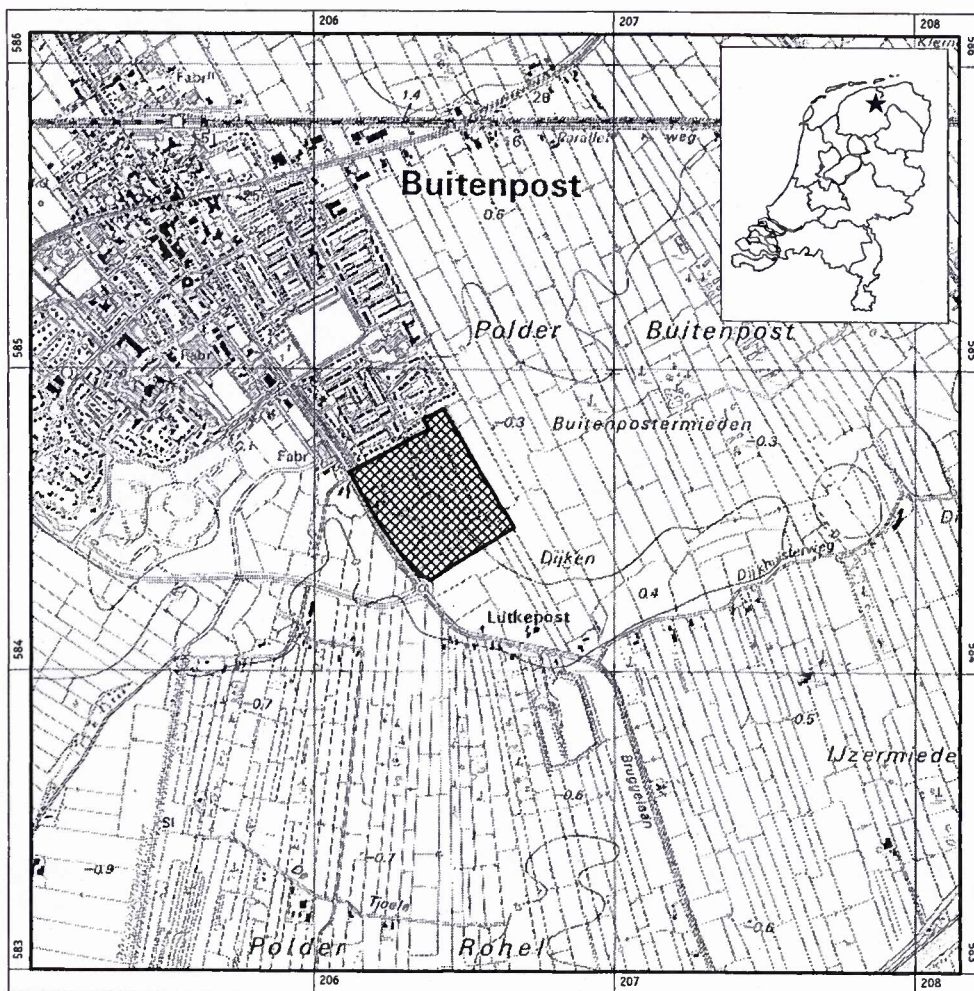
4	1 Inleiding
6	2 Bureauonderzoek
	2.1 Methode
	2.2 Resultaten
9	3 Het veldonderzoek
	3.1 Methoden
	3.2 Resultaten
16	4 Conclusie en advies
	4.1 Conclusie
	4.2 Advies
18	Literatuur
18	Gebruikte afkortingen
18	Overzicht van figuren en bijlagen
19	Verklarende woordenlijst

1 Inleiding

In opdracht van de gemeente Achtkarspelen heeft archeologisch adviesbureau RAAP een verkennend archeologisch onderzoek uitgevoerd in het uitbreidingsplangebied Buitenpost-Mûnewyk, ten zuiden van Buitenpost (figuur 1).

Op het te onderzoeken terrein is nieuwbouw gepland. Het terrein is ca. 400x400 meter groot en omvat enkele relatief hooggelegen percelen grasland. Deze percelen maken deel uit van een zogenaamde inversierug (een langgerekt kleilichaam). Het betreft de restanten van de stroombedding van het (veen)riviertje de Ried. De afzettingen van dit voormalige riviertje kunnen in zuidwestelijke richting (stroomopwaarts) tot in Kootstertille worden vervolgd. Bekend is dat (de afzettingen van) dergelijke riviertjes in veel gevallen de basis zijn geweest van de middeleeuwse ontginningen in een gebied. Het vermoeden bestaat dan ook dat de hooggelegen percelen in het plangebied bewoningssporen uit de Middeleeuwen bevatten (zie ook § 2.2).

Doel van het onderzoek is het opsporen van eventuele archeologische vindplaatsen zodat daarmee bij de verdere planvorming en -uitvoering rekening kan worden gehouden. Het onderzoek is uitgevoerd door middel van bureau- en veldonderzoek. Het veldonderzoek bestond uit een oppervlaktekartering en een verkennend booronderzoek en is in de periode van 23 juni t/m 2 juli 1998 conform het onderzoeksvoorstel (kenmerk 97-1878/SW) uitgevoerd.

Figuur 1: De ligging van het plangebied (gerasterd); inzet: ligging in Nederland (ster).

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode

Tijdens het bureauonderzoek zijn diverse gegevens uit het onderzoeksgebied geïnventariseerd en bestudeerd. Doel daarvan was inzicht te verkrijgen in de landschappelijke en archeologische kenmerken van het plangebied. Dit inzicht vormde een belangrijke richtlijn voor de planning en uitvoering van het veldonderzoek. Een belangrijk onderdeel van het bureauonderzoek bestond uit het inventariseren en verwerken van reeds voorhanden zijnde archeologische, historische, geologische en bodemkundige gegevens.

De volgende archeologische archieven zijn geraadpleegd:

- het Centraal Archeologisch Archief (CAA) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) te Amersfoort;
- het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de ROB;
- het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS);
- het archief van het Fries Museum.

Teneinde inzicht te verkrijgen in de bodemopbouw en de daarmee samenhangende archeologische verwachting voor de aanwezigheid van archeologische vindplaatsen is de Bodemkaart bestudeerd (schaal 1:50.000; Stiboka, 1981). Voor de historische aspecten van het gebied werd gebruik gemaakt van:

- de Grote Historische Provincie Atlas 1:25.000 van Friesland 1853-1856 (Wolters Noordhoff Atlasproducties, 1992);
- Atlas van B. Schotanus 1718, Uitbeelding der heerlijkheid Friesland.

2.2 Resultaten

Inventarisatie archeologie gegevens

Uit het onderzoek in de verschillende archeologische archieven is gebleken dat zich in het plangebied één archeologische vindplaats bevindt. Ook direct ten westen van het plangebied is een archeologische vindplaats bekend. Beide vindplaatsen zijn opgenomen in de catalogus van vindplaatsen behorende bij RAAP-rapport 272 (Asmussen, 1997). Het gaat om de vindplaatsen met de cat.nrs. 82 en 88 (zie figuur 2). De vindplaats met cat.nr. 88 bevindt zich in het plangebied; het betreft een mogelijke nederzetting uit de Volle en/of Late Middeleeuwen (ca. 950-1500 na Chr.). De precieze aard en waarde van deze vindplaats is onbekend. De vindplaats met cat.nr. 82, ten westen van het plangebied, betreft een middeleeuws kerkje en kerkhof dat bij de ROB geregistreerd staat onder ARCHIS-waarnemingsnummer 128620.

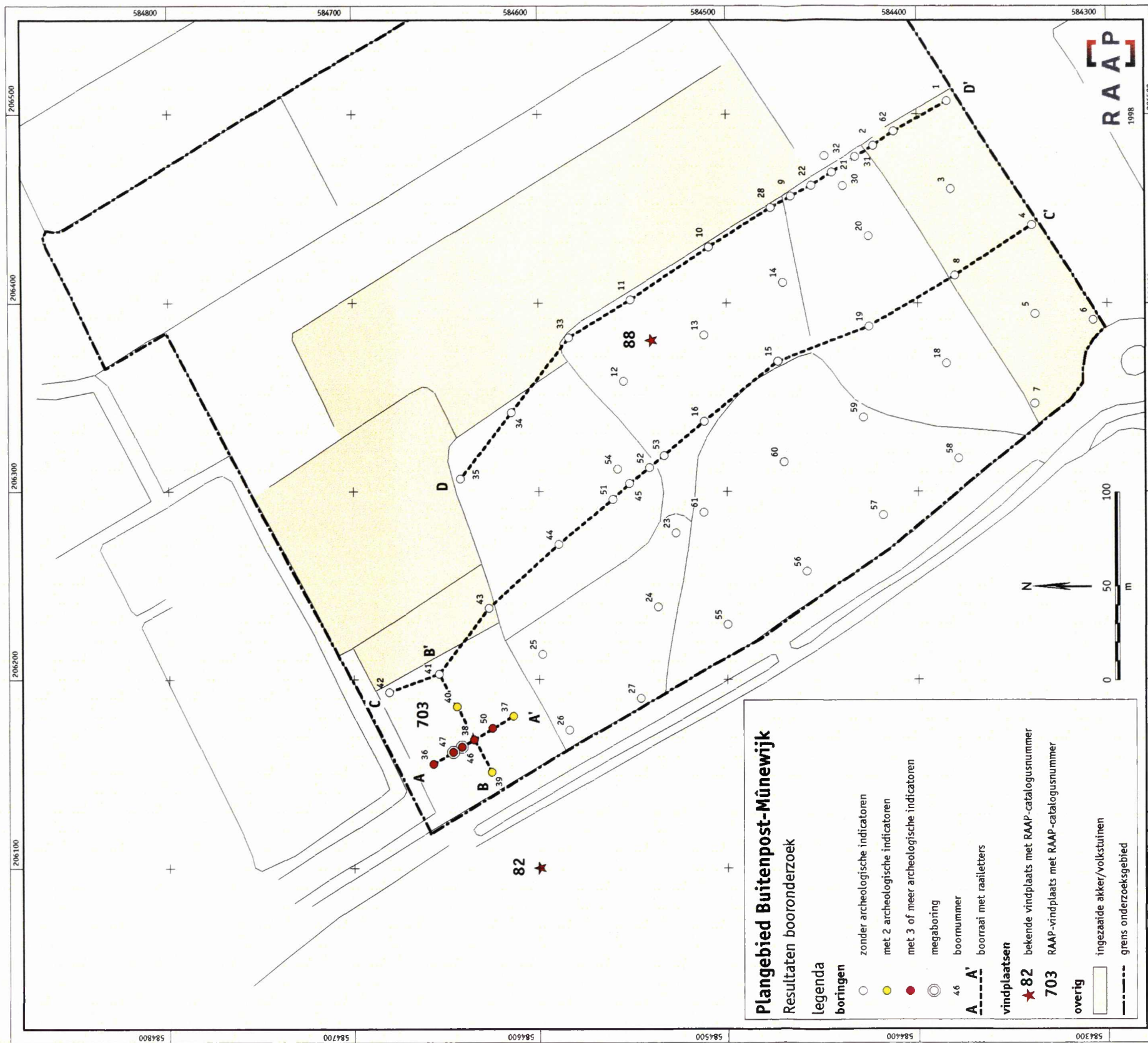
Bodem en geologie

Op de bodemkaart (Stiboka, 1981) wordt de bodem in het plangebied aangegeven als kalkarme poldervaaggrond (code Mn86C en grondwatertrap V). In noordwestelijke richting volgt een overgang naar drechtvaaggronden (code Mv41C en grondwatertrap II). In beide gevallen gaat het om zware zeeklei.

Van belang voor de archeologische verwachting voor met name vindplaatsen uit de Steentijd (ouder dan 2000 jaar voor Chr.) is voorts de dieper gelegen pleistocene ondergrond, waarop vooral op opduikingen vindplaatsen uit deze periode worden verwacht. In het plangebied loopt de pleistocene ondergrond op in noordwestelijke richting. Volgens de bodemkaart komt de pleistocene ondergrond in het noordwestelijke deel van het onderzoeksgebied voor binnen 120 cm -Mv. Dit betekent dat de archeologische verwachting voor de aanwezigheid van vindplaatsen uit de Steentijd in het noordwestelijke gedeelte van het onderzoeksgebied hoog is.

Historische aspecten

Op kaarten in de Grote Historische Provincie Atlas van Friesland (1853-1856) is in het plangebied geen bebouwing aangegeven. Op de kaart van Schotanus (1718) is nog wel de uit de Late Middeleeuwen daterende kerk (Asmussen, 1997: cat.nr. 82) ten westen van het plangebied aangegeven.

Figuur 2: De resultaten van het booronderzoek.

3 Het veldonderzoek

3.1 Methoden

Het veldonderzoek omvatte een oppervlaktekartering en verkennend (of karterend) booronderzoek. De toegepaste veldwerkmethoden werden bepaald door het doel van het onderzoek, de bodemkundige opbouw van het plangebied, het grondgebruik en het feit dat in delen van het plangebied archeologische vindplaatsen diep onder het maaiveld kunnen liggen.

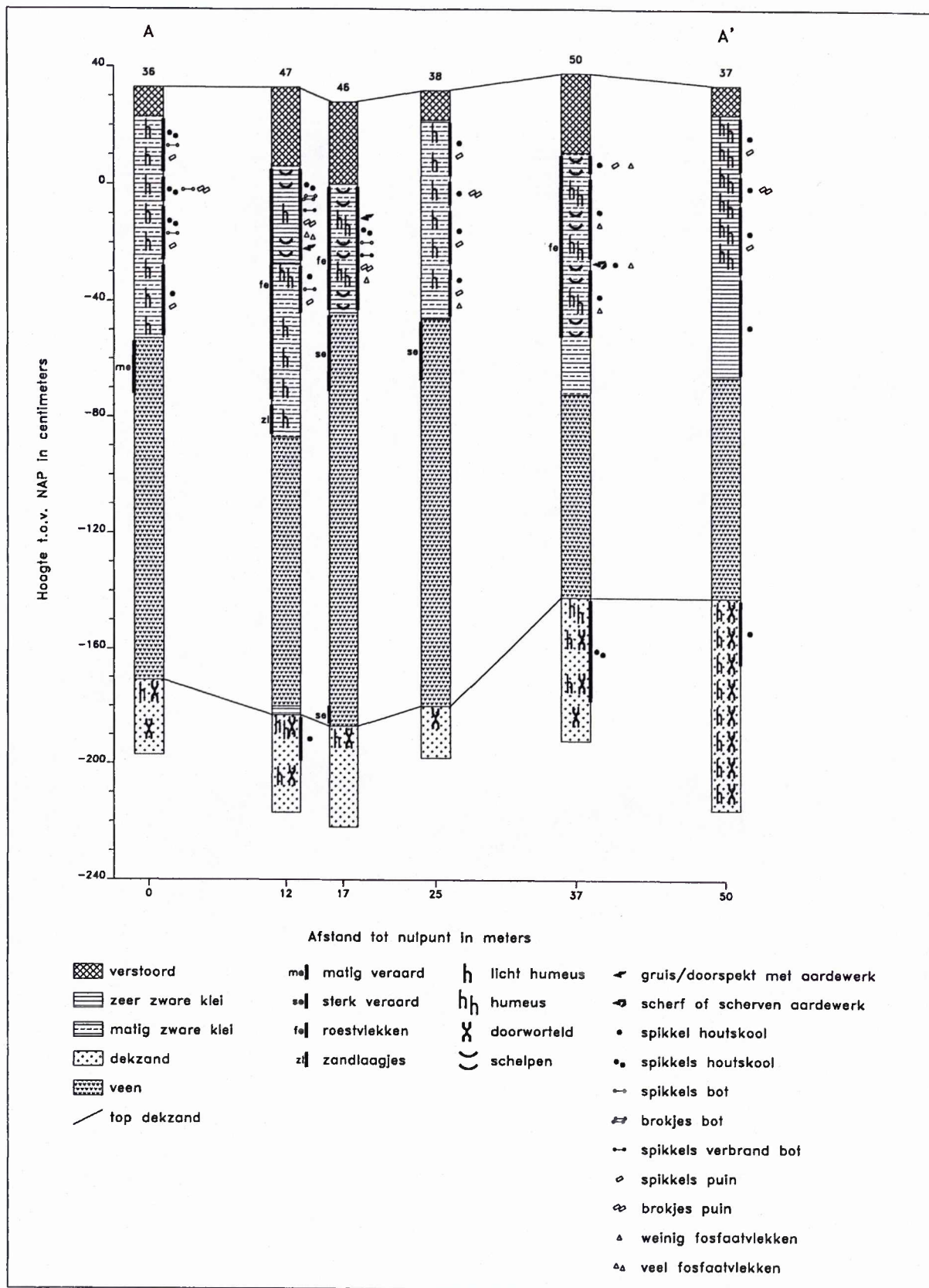
Oppervlaktekartering

Een oppervlaktekartering is een adequate en snelle methode van archeologisch veldonderzoek voor grote oppervlakken. Dit type onderzoek is de afgelopen jaren door professionele en amateur-archeologen in uiteenlopende landschappelijke situaties in Nederland toegepast. Een oppervlaktekartering is zinvol in gebieden waar archeologisch interessante lagen zich dicht onder of aan de oppervlakte bevinden en daarbinnen alleen op plaatsen waar de grond niet begroeid is. Aangezien het onderhavige onderzoeksgebied grotendeels als grasland in gebruik is, heeft de oppervlaktekartering zich toegespitst op de inspectie van molshopen, slootkanten en opvallend reliëf. Deze oppervlakte waarnemingen zijn gelijktijdig met het booronderzoek gedaan. Daarnaast zijn enkele recentelijk ingezaaide percelen systematisch afgelopen en onderzocht op oppervlaktevondsten.

Het doel van een oppervlaktekartering is archeologische oppervlaktevondsten, zoals aardewerkscherven, verbrande leem, vuursteen en houtskool, op te sporen en opvallend reliëf in kaart te brengen. Aan de hand hiervan kunnen archeologische vindplaatsen in kaart worden gebracht. Op deze wijze wordt in relatief korte tijd globaal inzicht gekregen in de verspreiding en aard van archeologische vindplaatsen.

Verkennend booronderzoek

Verkennend of karterend booronderzoek is vaak de enige methode om vindplaatsen te lokaliseren die op enige diepte onder het maaiveld liggen doordat zij zijn afgedekt door sedimenten zoals bijv. een pakket rivierklei. In dat geval is de kans klein dat vondsten door bijv. de werking van landbouwmachines aan de oppervlakte terecht komen. Daarnaast is karterend booronderzoek geschikt voor het opsporen van vindplaatsen in begroeide gebieden, zoals grasland. Grasland kenmerkt zich in vergelijking met akkerland door een slechte vondstzichtbaarheid aan de oppervlakte, waardoor een oppervlaktekartering minder zinvol is. In grasland kan met behulp van boringen de bodem op het voorkomen van archeologisch materiaal worden onderzocht.

Figuur 3: Profiel boorraai A-A.

Booronderzoek maakt het verder mogelijk de diepteligging, de dikte en de stratigrafische positie van de archeologische laag of lagen exact te bepalen. Daarnaast is booronderzoek een betrouwbare methode om de mate van antropogene verstoring en/of natuurlijke bodemerosie van het te onderzoeken gebied te kunnen bepalen. In beide gevallen kunnen archeologische sporen geheel of gedeeltelijk verdwenen zijn.

Voor onderhavig onderzoek is booronderzoek voorts van belang om een gedetailleerd inzicht te verkrijgen in de geologie van het plangebied. Dit vooral in verband met de mogelijke archeologische waarde van het dieper gelegen pleistocene niveau. De gegevens van de bodemkaart zijn hiervoor niet toereikend. Derhalve is tijdens het veldonderzoek ook aandacht besteed aan het verkrijgen van aanvullende geologische en bodemkundige gegevens.

De boringen zijn geplaatst in raaien met een onderlinge afstand van 40 meter. De boringen binnen iedere raai zijn gezet op een onderlinge afstand van 50 meter. Plaatselijk is een kleinere boorafstand aangehouden. De boorpunten binnen een raai verspringen ten opzichte van die in de naastgelegen raai, waardoor een systeem bestaand uit nagenoeg gelijkbenige driehoeken ontstaat. Op deze wijze is een grid verkregen waarbij met het geplande aantal boringen de grootste trefkans wordt bereikt. Er is geboord tot een maximale diepte van ca. 3,50 m -Mv. De boringen zijn uitgevoerd met behulp van een gutsboor met een diameter van drie cm. Er zijn twee boringen gezet met een zogenaamde megaboer: een Edelmanboor met een diameter van 15 cm, met als doel extra archeologisch vondstmateriaal op te boren.

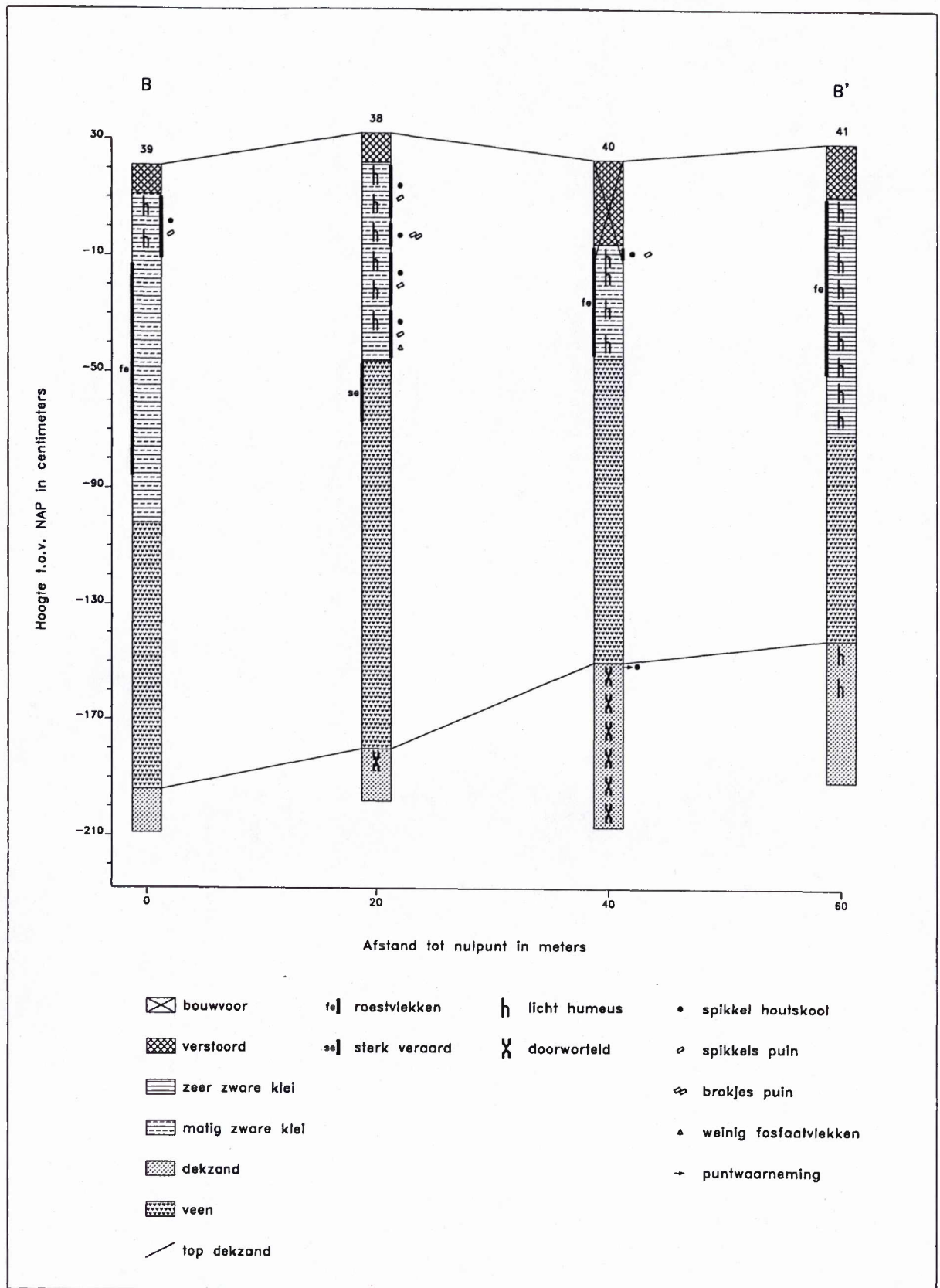
De betreffende boorpunten zijn in het veld op een veldkaart ingetekend en de boorprofielen aan de hand van een standaardformulier beschreven. Genoteerd werden onder meer de diepte, textuur, kleur, samenstelling van bodemverschijnselen en archeologische vondsten zoals aardewerk, al dan niet verbrand bot, natuursteen, houtskool, verbrande leem, baksteen en fosfaatvlekken (zogenaamde archeologische indicatoren).

3.2 Resultaten

Oppervlaktekartering

Tijdens de oppervlaktekartering zijn op het perceel ten oosten van boorraai D-D' (zie figuur 2) enkele scherven laat-middeleeuws aardewerk gevonden. Van de aangetroffen scherven dateren er 15 uit de Volle Middeleeuwen (kogelpot-, Paffrath- en Pingsdorfaardewerk), drie uit de Volle en/of Late Middeleeuwen (proto-steengoed), één uit de Late Middeleeuwen (steengoed) en twee uit de Nieuwe tijd (geglazuurd aardewerk).

Het perceel waar de scherven zijn aangetroffen, was evenals een in het westen aangrenzend perceel en een perceel in het zuidelijke deel van het plangebied recentelijk ingezaaid. De vondstzichtbaarheid was er matig. Op de overige percelen in het plangebied was de vondstzichtbaarheid zeer slecht. Hier werden geen oppervlaktevondsten gedaan.

Figuur 4: Profiel boorraai B-B'.

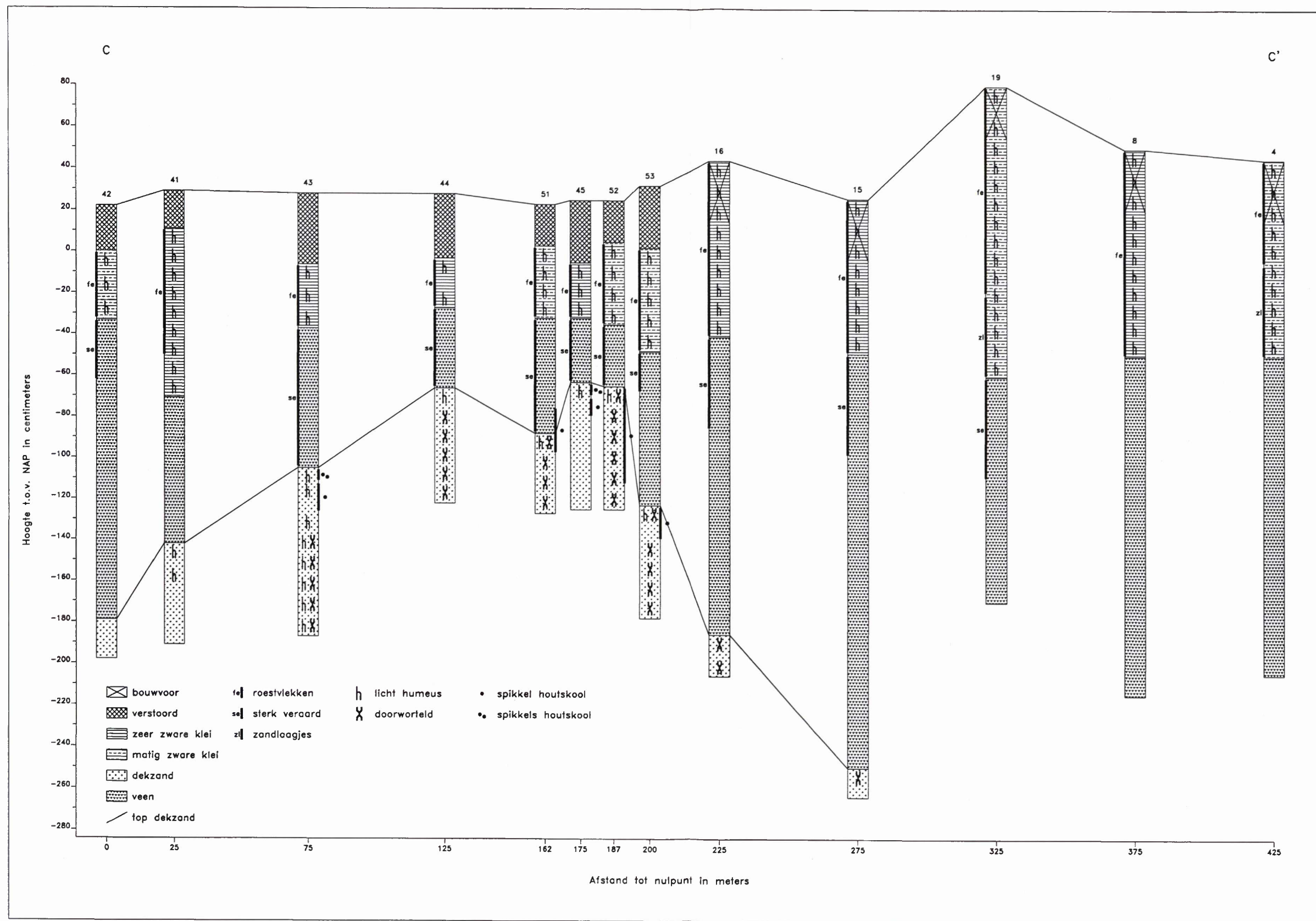
Het westelijke deel van het onderzochte gebied vertoont opvallend reliëf. De begrenzing van het hoger gelegen deel verloopt volgens de percelering: de percelen met boringen 21-27 en 55-61 liggen 30 tot 50 cm hoger dan de omliggende percelen (figuur 2).

Verkennend booronderzoek

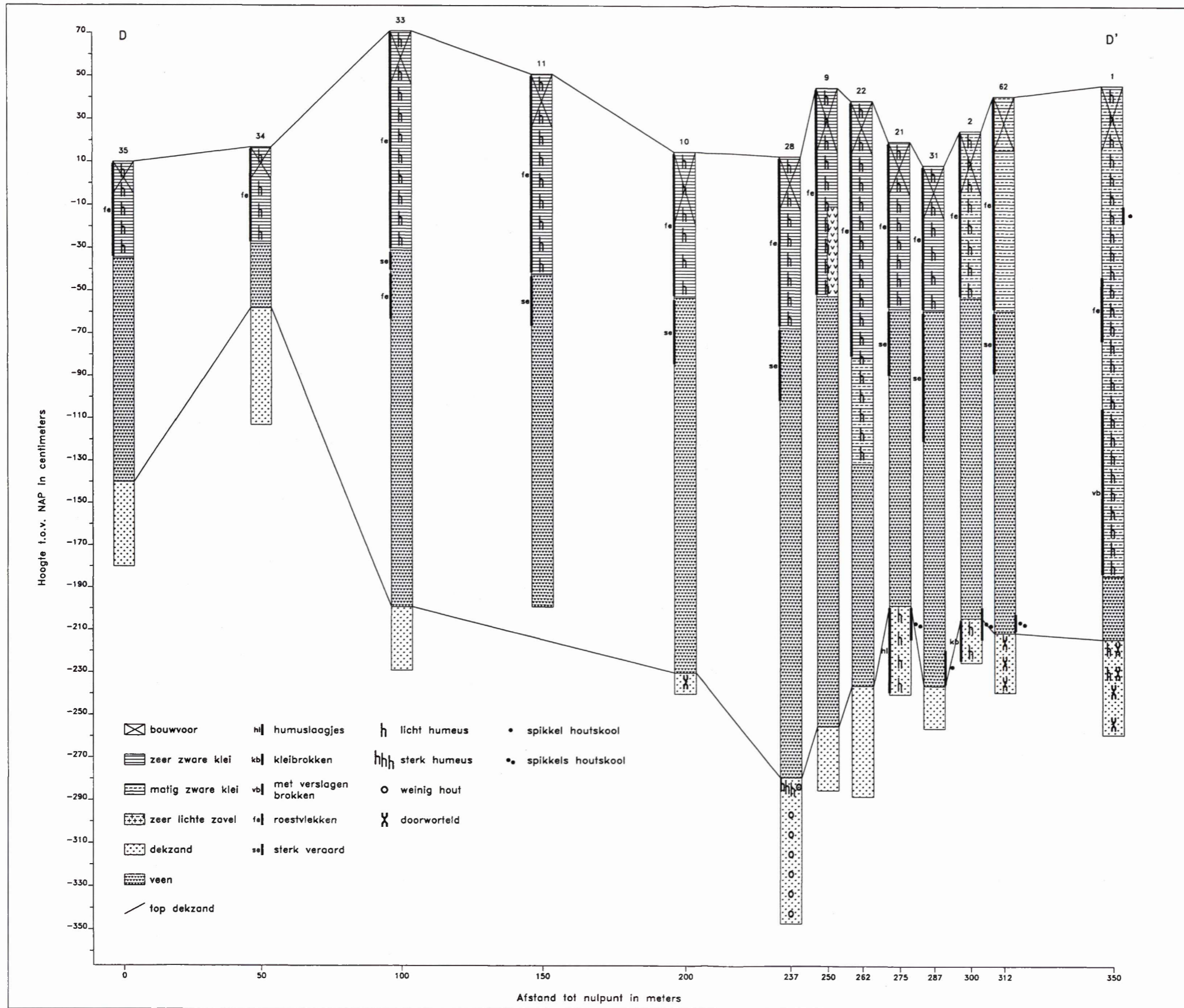
Vrijwel alle boringen zijn gezet tot in de pleistocene ondergrond (figuur 2). De diepteligging hiervan varieert sterk. In boring 34 (boorraai D-D'; figuur 6) reikt het zand tot 60 cm -NAP en in boring 28 (boorraai D-D') tot een diepte van 280 cm -NAP. In veel boringen is houtskool aangetroffen in de top van het pleistocene dekzand en/of de onderkant van het veen dat het dekzand afdekt (boorraaien C-C' en D-D'; figuren 5 en 6). Houtskool kan een aanwijzing zijn voor de aanwezigheid van een archeologische vindplaats, maar kan ook van nature voorkomen. Om een indruk te krijgen van het reliëf van het pleistocene oppervlak zijn extra boringen geplaatst (boringen 21, 22, 28, 30, 32, 51-54 en 62). Daarbij is vastgesteld dat zich in de ondergrond een dekzandopduiking bevindt (bij de boringen 45, 52 en 54). In vrijwel al deze gutsboringen is houtskool aangetroffen.

Het pleistocene dekzand wordt afgedekt door een veenlaag. Op deze veenlaag ligt een pakket zware (roestige) klei die lateraal sterk in dikte varieert en de basis vormt voor een markant reliëf. Deze kleiafzetting is een oude stroombedding van het riviertje de Ried. Op de hoger gelegen percelen zijn in de klei geen aanwijzingen gevonden die kunnen duiden op de aanwezigheid van archeologische bewoningssporen. Ook in de boringen die rond de vindplaats met cat.nr. 88 zijn gezet, werden hiervoor geen aanwijzingen gevonden. Op het perceel ten oosten van de vindplaats met cat.nr. 82 (middeleeuws kerkje en kerkhof; zie § 2.2.) werden wel bewoningssporen aangeboord (Asmussen, 1997: cat.nr 703; zie figuur 2). Het gaat om een donkergrijs gekleurde vondstlaag waarvan de top in de bouwvoor is opgenomen. De dikte van de bouwvoor varieert van ca. 20 tot 30 cm. In de top van de vondstlaag komen veel puinresten voor (hoofdzakelijk tussen 30 en 40 cm -Mv) en op grotere diepte veel aardewerkscherven (hoofdzakelijk kogelpot), stukjes bot en fosfaatvlekken. In de boorraaien A-A' en B-B' (figuur 3 en 4) is te zien dat de vondstlaag plaatselijk tot op het veen reikt. Voor een bepaling van de hoogteligging van het maaiveld ten opzichte van NAP is uitgegaan van de gegevens van de hoogtepuntenkaart schaal 1:10.000. Op basis daarvan is voor de hoogteligging van het maaiveld ter plaatse van boring 19 uitgegaan van 80 cm +NAP.

Om de aard van de vondstlaag te bepalen, zijn twee megaboringen gezet (boringen 46 en 47). De opgeboorde klei van boring 46 bevatte drie aardewerkscherven uit de Volle Middeleeuwen (kogelpot), één aardewerkscherf uit de Volle en Late Middeleeuwen (proto-steengoed), vier stukjes verbrande leem, houtskool, fosfaatvlekken, puinfragmentjes, een (runder)kies en mosselschelpen. De klei van boring 47 bevatte twee aardewerkscherven uit de Volle Middeleeuwen (kogelpot), stukjes bot, verbrande leem, puin en brokjes houtskool.

Figuur 5: Profiel boorraai C-C'.

Figuur 6: Profiel boorraai D-D'.

4 Conclusie en advies

4.1 Conclusie

Op het onderzochte perceel ten oosten van de vindplaats met cat.nr. 82 is een vindplaats uit de Middeleeuwen aangetroffen (Asmussen, 1997: cat.nr. 703). Op grond van het vondstmateriaal is de vindplaats, die als **huisplaats** is te interpreteren, op zijn vroegst in de **11e/12e eeuw** te dateren. Het betreft bewoningssporen uit de tijd van de eerste vol-middeleeuwse ontginningen. Aangezien op dezelfde plaats ook zogenaamd proto-steengoed is opgeboord, mag worden aangenomen dat deze locatie ten minste **tot de 14e/15e eeuw** bewoond is geweest. De vondsten liggen ingebed in een laag vette klei. Organische bestanddelen (zoals bot, hout en leer) zijn vrijwel zeker goed geconserveerd.

De archeologische verwachting voor de aanwezigheid van steentijdvindplaatsen in het plangebied is hoog. Dit geldt met name voor de dekzandopduiking ter plaatse van boring 45. Enkele extra gutsboringen op deze locatie (boringen 52 en 54) wijzen uit dat het gaat om een **dekzandkop**. Door **nader onderzoek kan de omvang en morfologie van deze dekzandkop worden vastgesteld en kan tevens worden bepaald of er een vindplaats uit de Steentijd op voorkomt.**

4.2 Advies

Aanbevolen wordt om bij concrete invulling van de uitbreidingsplannen Buitenpost-Mûnewyk de archeologische vindplaats (Asmussen, 1997: cat.nr. 703) te ontzien. Daartoe is een gedetailleerd inzicht nodig in de omvang, diepteligging en aard van deze vindplaats. Daarnaast dient te worden vastgesteld of zich op de dekzandkop bij boring 45 een behoudenswaardige vindplaats bevindt. Dit betekent dat in het plangebied **aanvullend onderzoek** nodig is op de vindplaats met cat.nr. 703 en op de dekzandkop.

Voor de vindplaats met cat.nr. 703 wordt een **waarderend booronderzoek** aanbevolen. Hierbij wordt het boorgrid van het karterend booronderzoek verdicht ter hoogte van de vindplaats teneinde de omvang, diepteligging, aard, datering, landschappelijke ligging en conserveringstoestand van deze vindplaats zo nauwkeurig mogelijk te bepalen.

Ook voor de dekzandkop aangetroffen in de boringen 45, 52 en 54 wordt **aanvullend booronderzoek** geadviseerd. Dit booronderzoek dient in eerste instantie om de morfologie van het dekzandoppervlak in kaart te brengen. Deze boringen kunnen

worden gezet met een gutsboor. Op de hoogste, archeologisch meest kansrijke delen zullen vervolgens boringen worden gezet met een megaboor teneinde vast te stellen of hier een steentijdvindplaats voorkomt. Tegelijkertijd kan ook van deze eventuele vindplaats de omvang, diepteligging, aard, datering, landschappelijke ligging en conserveringstoestand worden bepaald.

Literatuur

Asmussen, P.S.G., 1997. Provincie Fryslân, Project 'Archeologie van het Houtwallen- en Elzensingelgebied Fryslân', fase 1. *RAAP-rapport 272*. Stichting RAAP, Amsterdam.

Schotanus, B., 1718. *Uitbeelding der heerlijkheid Friesland (Atlas)*.

Stiboka, 1981. *Bodemkaart schaal 1:50.000, blad 6 Oost Leeuwarden*. Stiboka, Wageningen.

Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1992. Grote Historische Provincie Atlas 1:25.000: Friesland 1853-1856. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.

Gebruikte afkortingen

ARCHIS	ARChologisch Informatie Systeem
CAA	Centraal Archeologisch Archief
CMA	Centraal Monumenten Archief
Mv	maaiveld
RAAP	Regionaal Archeologisch Archiverings Project
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek

Overzicht van figuren en bijlagen

- Figuur 1.** De ligging van het plangebied (gerasterd); inzet: ligging in Nederland (ster).
- Figuur 2.** De resultaten van het booronderzoek.
- Figuur 3.** Profiel boorraai A-A'.
- Figuur 4.** Profiel boorraai B-B'.
- Figuur 5.** Profiel boorraai C-C'.
- Figuur 6.** Profiel boorraai D-D'.

Verklarende woordenlijst

- antropogeen** ten gevolge van menselijk handelen (door mensen gemaakt/ veroorzaakt)
- dekzand** fijnzandige afzettingen die onder periglaciale omstandigheden voornamelijk door windwerking ontstaan zijn; de dekzanden van het Weichselien vormen in grote delen van Nederland een 'dek' (Saalien: Formatie van Eindhoven; Weichselien: Formatie van Twente)
- inversie** (van reliëf) verschijnsel waarbij relatief hoog (laag) gelegen gebieden door geologische of fysische processen laag (hoog) komen te liggen
- Pleistoceen** geologisch tijdperk dat ca. 2,3 miljoen jaar geleden begon. Gedurende deze periode waren er sterke klimaatwisselingen van gematigd warm tot zeer koud (de vier bekende IJstijden). Na de laatste IJstijd begint het Holoceen (ca. 8800 voor Chr.)
- Steentijd** archeologische periode die zich kenmerkt door het gebruik van stenen werktuigen